

KS. FRANCISZEK GRENIUK

JÓZEFINIZM W TEOLOGII MORALNEJ

W dziejach katolickiej teologii moralnej schyłek XVIII w. był okresem bardzo specyficznym. Z jednej bowiem strony wystąpił wówczas „książę” teologów moralistów, św. Alfons Maria Liguori (zm. 1787), który w wielu swych dziełach – głównie w *Theologia moralis* i *Homo apostolicus* – dał klasyczny wykład kazuistycznej teologii moralnej, już od dwóch stuleci wiodącej samoistny żywot wśród innych dyscyplin teologicznych. Z drugiej zaś strony narastały głosy krytyki pod adresem ówczesnej teologii katolickiej, w tym też teologii moralnej. Głosy te wywodziły się z prądów i atmosfery oświecenia, przesiąkniętej swoistym racjonalizmem oraz krytycyzmem. Ówczesne ujęcie problematyki moralnej, stosowana argumentacja, właściwości stylu i języka, zbyt daleko sięgająca zależność od prawa kanonicznego i minimalizm wymagań nie mogły już zadawać odbiorców wykładów teologii moralnej. Pod koniec XVIII w. dostrzeżono konieczność podjęcia na nowo wysiłków zmierzających do opracowania nowej koncepcji wykładów i podręczników z teologii moralnej. Próby takie zostały podjęte w pierwszym rządzie na terenie Austrii, w gronie zwolenników reformy Kościoła, zwanej józefińską.

1. OGÓLNE ZAŁOŻENIA JÓZEFINIZMU

Z trzech odmian regalizmu, jakimi są gallikanizm, febronianizm i józefinizm, ostatnia z nich wywarła na dzieje teologii moralnej najbardziej uchwytny wpływ. Stało się to z różnych racji. Wprawdzie leżący u podstaw wszystkich tych kierunków racjonalizm i naturalizm, był cechą im wspólną, która charakteryzuje opracowania teologiczne na terenie Francji (gallikanizm) i Niemiec (febronianizm), to jednak józefinizm jest zjawiskiem szczególnie wyjątkowym w tym zakresie. Stało się tak dlatego, iż reformy państwa

i Kościoła, zapoczątkowane przez cesarza austriackiego Józefa II (zm. 1790 r.), dzięki sprawnemu aparatowi władzy administracyjnej, zostały wprowadzone w życie w szerokim zakresie. Teren podległy władzy administracyjnej obejmował, poza samą Austrią w dzisiejszych granicach, także Węgry, północne Włochy, południowe Niemcy, część Polski, Niderlandy. Zaprojektowane i konsekwentnie realizowane reformy cesarstwa austriackiego zawierały, jako istotny element składowy, reformy życia kościelnego – w tym reformę formacji duchowieństwa katolickiego. Położono ponadto szczególny nacisk na reformę studiów kościelnych, zarówno w seminariach duchownych jak i na ówczesnych uniwersytetach. Odpowiedni projekt w tym zakresie opracowała tzw. Studienhofcommission pod wyraźnym wpływem Franza Stephana Rautenstraucha (zm. 1785 r.), związanego z uniwersytetem w Pradze, autora wielu rozpraw z zakresu prawa kościelnego oraz państwowego, byłego opata klasztoru benedyktyńskiego w Brunowie Czeskim (Braunau) i dyrektora wszystkich fakultetów teologicznych w cesarstwie. Projekt zakładał oparcie wykładów z historii Kościoła, Pisma św., teologii moralnej i pastoralnej, prawa kanonicznego i patrologii na principiach filozoficznych. Celem osiągnięcia skuteczniejszej formacji kleru w duchu zamierzonej reformy powołano do istnienia tzw. seminaria generalne (Wiedeń, Pest, Padwa, Lowanium, Graz, Ołomuniec, Praga, Innsbruck, Freiburg, Bratysława i Lwów). Przewidziano także odpowiednie *ratio studiorum* dla wydziałów teologicznych ówczesnych uniwersytetów i akademii.

Nie można już dzisiaj utrzymywać, iż józefinizm zmierzał do likwidacji katolicyzmu jako religii, choć takie przekonanie o tym systemie było niegdyś rozpowszechnione. Należy go raczej uważać za system, który dążył do podporządkowania Kościoła katolickiego państwu absolutnemu, które w religii widziało jeden z czynników gwarantujących jego istnienie i właściwe funkcjonowanie. Religia jednakże miała być podporządkowana władzy państwowej nie tylko w administracji i w zewnętrznych formach organizacyjnych życia kościelnego, ale także w kształtowaniu odpowiednich postaw obywatelskich podwładnych. W osiągnięciu tego celu miała być pomocna odpowiednia formacja duchowieństwa, osiągana przez preferowanie idei zawartych w narzuconych podręcznikach używanych w wykładach akademickich i seminaryjnych. W tym celu wprowadzono nawet nowy przedmiot z zakresu nauk kościelnych, jakim była teologia pastoralna, mająca na celu „wychowywać przyszłych księży na lojalnych urzędników austriackich”¹. W założeniach reformy józefińskiej doszedł do głosu racjonalizm (wyrażający się w treściach wykładów akademickich) oraz absolutyzm oświecony, monopolizujący w ręku panującego władzę nad wszystkimi dziedzinami życia podwładnych.

¹ T. Glemma. *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795-1847*. Kraków 1949 s. 174.

Rozporządzenia państwowe nakazywały profesorom i wykładowcom trzymać się wyznaczonych podręczników bez najmniejszych zmian lub dodatków. Podręcznik więc był książką, z której profesor czytał (*Vorlesebuch*), skąd nawiasem mówiąc w praktyce uniwersyteckiej zrodziło się pojęcie *venia legendi* na określenie habilitacji. Takie postawienie sprawy gwarantowało państwu pewność, iż będą głoszone poglądy właściwe, że profesorowie zasady naukowe w duchu józefinizmu rozumiane przeleją w umysły swoich słuchaczy.

Tego rodzaju polityka naukowa władzy państwowej doprowadziła w dziedzinie teologii do ujednoczenia programów i treści nauczania, zniwelowała różnice istniejące pomiędzy poszczególnymi szkołami teologicznymi. Nie sprzyjała naturalnej emulacji poglądów, a przez to uniemożliwiała spontaniczny rozwój wymienionej dyscypliny teologicznej. Jednakże historycy teologii przyznają, że podręczniki „ulożone przez wybitnych fachowców na zamówienie rządowe, stały przeważnie na wysokim poziomie metodycznym, przewyższając dotąd używane, przez co wywierały tym większy wpływ, zwłaszcza w czasach, kiedy profesor musiał się ich trzymać niewolniczo”². Widać więc z powyższego, że globalna ocena józefinizmu w dziejach teologii katolickiej, w tym także teologii moralnej, nie jest jednoznaczna, lecz wieloaspektowa.

Bez wątpienia do minusów należy zaliczyć ducha i cel reformy etatystycznej, dobór ludzi na wykładowców i wychowawców w instytucjach kształcących duchowieństwo, uczynienie celów państwa wartościami nadrzędnymi, oderwanie teologii od zaplecza całego Kościoła jako takiego i podporządkowanie go w ramach ciasnego partykularyzmu interesom jednego państwa czy narodu.

Do plusów zaś zaliczyć można dodatnie rezultaty nowej organizacji nauczania teologii przez przedłużenie lat studiów, wzmocnienie obsady personelu nauczającego, zniesienie wegetujących (często kilku czy kilkunastu osobowych) seminariów duchownych z dwu osobową obsadą profesorów, w końcu zainicjowanie i wydanie szeregu opracowań typu podręcznikowego, które – jak wspomniano – stały na dość dużym poziomie naukowym.

2. GŁÓWNI REPREZENTANCI JÓZEFINISTYCZNEJ TEOLOGII MORALNEJ

Do grona autorów podręczników teologii moralnej pisanych w duchu józefinizmu należy zaliczyć następujących teologów, reprezentujących różne kręgi naukowe i organizacyjne ówczesnego państwa austriackiego, jak również duchowieństwa zakonnego i diecezjalnego.

² Tamże s. 174-175.

Antoni Mikołaj Oberrauch (Herkulan) OFMConv, ur. 1728 r. w Tyrolu, od 1765 r. profesor filozofii i prawa kanonicznego w klasztorze franciszkańskim w Innsbrucku, zm. 1808 r. Jest on autorem dzieła *Institutiones iustitiae seu theologia moralis* (Bd. 1-4. Oeniponte 1774). Dzieło to z racji zawartych w nim niektórych poglądów znalazło się na indeksie kościelnym. Wydanie drugie tegoż podręcznika *Theologia moralis*, już wolne od wyraźnych błędów, ukazało się w Bamberdze i Norymberdze w latach 1797-1798 r. Charakterystyczne dla omawianego teologa jest to, iż w wielu miejscach występował przeciwko racjonalizmowi, sceptycyzmowi oraz ideom oświecenia.

Maurus von Schenkl OSB, ur. 1749 r. w Auerbach, był profesorem w Waltenburgu, Prieflingu i Ambergu, wykładał tam teologię dogmatyczną, moralną, pastoralną i prawo kościelne, zm. 1816 r. Jest autorem między innymi dzieła *Ethica christiana universalis* (T. 1-3. Ingolstadt 1800-1801). Dzieło to było wielokrotnie wydawane i opracowywane – m. in. przez J.G. Rieglera pod tytułem *Compendium theologiae moralis* (T. 1-2. Bambergae 1836). W przeciwieństwie do teologii wieku oświecenia jego teologia moralna była bardziej pozytywna i oparta o treść objawienia. Nieobcy był mu także aspekt ascetyczny moralnej doskonałości chrześcijańskiej. Jego teologia moralna była totalnie przeciwna koncepcji moralności w ujęciu kantowskim.

Joseph Ambrosius Stapf, ur. 1785 r. we Fliess (zachodni Tyrol). Studiował w Innsbrucku, w 1821 r. został profesorem seminarium duchownego w Bressanone (Brixen), zm. 1844 r. Jest on autorem szeroko używanego podręcznika *Theologia moralis in compendium redacta* (Bd. 1-4. Oeniponte 1827). Dzieło to znalazło uznanie u współczesnych, o czym świadczy nagroda przyznana autorowi za ten podręcznik. *Compendium* Stapfa było używane powszechnie w seminariach i uczelniach austriackich oraz w innych krajach ówczesnej Europy. W poglądach swoich autor nawiązywał do dzieł Oberraucha i Schenkla, ale zarazem powoływał się w nich często na przekonania św. Tomasza i św. Alfonsa Liguori, jakkolwiek jego opracowaniu zarzuca się brak odpowiedniej precyzji sądów, właściwej systematyki materiału oraz należytego powiązania wykładanego materiału. Doceniano jego próbę połączenia problematyki etycznej z ascetyczną, jasność wykładu, naukowo spokojne podejście do zagadnień kontrowersyjnych. Stąd nic dziwnego, dzieło Stapfa było wydawane wielokrotnie, a także opublikowane w wersji niemieckiej *Die christliche Moral* (Oeniponte 1841-1842).

Najbardziej zdecydowanym zwolennikiem regalizmu w postaci gallikanizmu i febronianizmu był Benedykt Stattler SJ, ur. 1728 r. w Kötzing w Bawarii, zm. 1797 r. Po odbyciu studiów zakonnych w Niederaltach i Monachium wykładał teologię w Innsbrucku i Ingolstadzie. Po kasacie zakonu był doradcą dworu cesarskiego w sprawach kościelnych i cenzorem ksiąg religijnych. Jego zainteresowania naukowe były wszechstronne. Koncentrowały się jednakże głównie na filozofii i teologii. Był wszechstronnym

erudytą, bardzo pracowitym, lecz zbyt ciasno trzymającym się odosobnionych opinii własnych. W wystąpieniach polemicznych i dyskusyjnych bardzo ostry, nie znosił wręcz sprzeciwu, przez co narażał się współczesnym. W filozofii był zwolennikiem B. Leibniza i Ch. Wolfa, zwalczał poglądy E. Kanta, nie oszczędzając współczesnych mu scholastyków pobieżnie traktujących zagadnienia filozoficzne.

Głównym jego dziełem z zakresu teologii moralnej była *Ethica christiana universalis* (Ingolstadii 1772), wydawana także w latach późniejszych *Ethica christiana communis* (P. 1-3. Augustae Vindelicorum, Ingolstadii et Monachii 1782-1789). Została ona wydana także w formie kompendialnej. Stattler opracował także wersję niemiecką swej teologii moralnej: *Vollständige christliche Sittenlehre für den gesamten christlichen Haus-und Familienstand* (Augustae Vindelicorum 1791).

W poglądach teologiczno-moralnych okazał się Stattler zagorzałym zwolennikiem molinizmu, przypominał naukę o grzechu filozoficznym i podkreślił doktrynę o znaczeniu „dobrej wiary” przy ocenie czynów moralnych. Pod jego wpływem pozostawał M. Sailer (zm. 1832 r.), który sądził, iż Stattler rozbudził uśpione umysły w całych katolickich Niemczech – ubolewał, że dzieła jego mistrza poszły z czasem w zapomnienie. Stało się tak z racji błędnych i nie zawsze bezpiecznych poglądów głoszonych przez Stattlera, zawilóści jego języka i stylu oraz uznania przez magisterium Kościoła niektórych jego poglądów za błędne.

Zwalczanym przez B. Stattlera zwolennikiem odnowy teologii katolickiej (przez wykorzystanie osiągnięć filozofii kantowskiej), był Sebastian Mutschelle SJ, ur. 1749, zm. 1800 r. w Monachium. Był on autorem m. in. dzieła z zakresu teologii moralnej *Moraltheologie oder theologische Moral vorzüglich zum Gebrauche für seine Vorlesungen* (Bd. 1-2. München 1801-1803). Tom drugi tego dzieła został dokończony przez I. Tannera (zm. 1856 r.). Mutschelle będąc przekonanym o zbieżności między filozofią kantowską a moralnością chrześcijańską, w duchu odizolowania tej ostatniej od dogmatyki (do czego dążyło całe oświecenie), pragnął podać wykład biblijnego przykazania miłości, w oparciu o kategoryczny imperatyw moralny Kanta, przyczyniając się przez to do znaturalizowania i zracjonalizowania podstaw katolickiej teologii moralnej.

Mniej ważkim osiągnięciem naukowym było dwutomowe dzieło *Moralis christiana* (Olomucii 1803), morawianina, Franciszka Pollaschka (1757-1818). Był on profesorem teologii dogmatycznej i moralnej, początkowo na uniwersytecie w Brnie, a następnie w liceum w Ołomuńcu. Dzieło to zostało nakazane przez władze państwowe jako podręcznik obowiązkowy m. in. na terenie Galicji (Lwów i Kraków), a nawet w Wilnie. Był on ciekawy ze względu na układ tematyki według relacji, jakie człowiek ma w stosunku do Boga, siebie samego i bliźnich. Z tego też powodu zostało ono podzielone na

tematy: *De officiis relate ad Deum, De officiis relate ad seipsum, De officiis relate ad proximum, De mediis virtutis, De poenitentia.*

Bardziej ambitne założenia znalazły się w pozycji profesora uniwersytetu w Wiedniu Antona Reybergera OSB (1767-1818): *Systematische Anleitung zur christlichen Sittenlehre oder Moraltheologie* (Wien 1794). Dalszą częścią tegoż dzieła są *Institutiones ethicae christianae seu theologiae moralis usibus academicis accomodatae* (2-3. Viennae 1805-1809). W czasach późniejszych było ono wydawane wielokrotnie. Tomulus 3 tegoż dzieła w części czwartej zatytułowanej *Methodica seu ascesis christiana* zawiera wykład teologii życia wewnętrznego. Ze szczególnie interesujących zagadnień poruszonych przez Reybergera jest jego wywód *Officium tolerantiae, ut aiunt, mutuae in rebus religionis*, w którym podaje zasady wzajemnego odnoszenia się wyznawców różnych wyznań i religii³. Podana argumentacja, ukazanie podstaw tolerancji, czy jakby dziś powiedziano – ekumenizmu, są bardzo przekonujące i do dziś nie straciły na aktualności. Mogą służyć za przyczynek do dziejów ekumenizmu w ujęciu katolickiej teologii moralnej końca XVIII w.

U Reybergera daje się zauważyć wyraźny wpływ współczesnej mu filozofii niemieckiej, zwłaszcza Kanta, oraz autorów z zakresu prawoznawstwa cywilnego. Widać także wyraźny wpływ teologii protestanckiej, co zaważyło na ogólnym wydźwięku jego teologii moralnej, odbiegającym od dotychczas przyjmowanego w kręgach katolickich. Podręcznik Reybergera był nakazany do użytku w uczelniach austriackich, jako odpowiadający założeniom ducha reformy józefińskiej znajdującej naukowe uzasadnienie w dziełach autorów wykorzystanych przez Reybergera. Wywarł on najbardziej uchwytne wpływy na polską teologię moralną, o czym poniżej.

3. WPŁYW JÓZEFINIZMU NA POLSKĄ TEOLOGIĘ MORALNĄ

Wpływ reform podejmowanych w duchu józefinizmu na dzieje polskiej teologii moralnej jest bardzo wyraźny i uchwytne. Wyraził się on na podwójnej płaszczyźnie: organizacyjnej i naukowej.

Wpływ na organizację nauczania teologii moralnej na polskim terenie

Po rozbiorach Polski w 1795 r. Kraków (z tamtejszą Akademią) znalazł się w granicach zaboru austriackiego. Na mocy rozporządzenia władz austriackich z 1803 r. przywrócony został dawny podział Akademii na cztery wydziały oraz wprowadzono nakaz trzymania się obowiązujących wówczas w Austrii podręczników w duchu józefińskim. Wykłady powierzono specjalnie w tym

³ T. 3 s. 95-100.

celu sprowadzonym benedyktynom niemieckim, którzy mieli się przyczynić do germanizacji wydziału teologicznego Akademii Krakowskiej. I tak wykłady prowadzili: U. Meisterle OSB (w roku akademickim 1806-1807) i H. Reismüller OSB (w latach 1807-1809)⁴. Istniejący od czasów króla Jana Kazimierza (1661 r.) Uniwersytet Lwowski został uznany, na mocy dyplomu fundacyjnego cesarza Józefa II z 1784 r., za uniwersytet józefiński. Z czasem przekształcono go w Liceum z wydziałem teologicznym i prawem nadawania stopni akademickich. Zgodnie z założeniami reform józefińskich w 1804 r. podzielono nauki teologiczne na mniej ważne – zaliczając do nich dyscypliny teoretyczne (Pismo św., dogmatyka, historia Kościoła) i bardziej ważne – uważając za takie teologię moralną, prawo kanoniczne, teologię pastoralną i katechetykę. Terenem oddziaływania józefinizmu stały się także – w mniejszym lub większym stopniu seminaria duchowne diecezjalne i zakonne, zwłaszcza zaś seminaria generalne, zakładane na terenie zaboru austriackiego i rosyjskiego, które były tworem *ex professo* józefinistycznym. Seminarium takie zostało powołane w 1783 r. we Lwowie, w 1803 r. w Wilnie, w 1825 r. w Warszawie⁵. Specjalnego rodzaju uczelnią było seminarium międzyzakonne (pod nazwą *Studia privata pro Ordinibus Regularium*), powołane w ramach realizacji reformy józefińskiej we Lwowie w 1829 r. Funkcjonowało ono aż do 1889 r.⁶

Zamierzeniom, których wyrazem była przeprowadzona reorganizacja nauczania teologii w szkolnictwie stopnia akademickiego i seminaryjnego, trudno odmówić swoście pojmowanej dobrej woli. Niewątpliwie chciano podnieść poziom nauczania przez przedłużenie czasu trwania studiów, lepszy dobór wykładowców, stworzenie większych, a przez to bardziej prężnych ośrodków. Jednakże nie zawsze właściwy dobór wykładowców, duch głoszonych poglądów oraz narzucanie podręczników pisanych w duchu regalistycznym uniemożliwiały rzeczywiste osiągnięcie wspomnianych pozytywów.

Wpływ na płaszczyźnie naukowej

Wspomniano już, że w ramach reformy józefińskiej kładziono duży nacisk na sprawę obowiązujących podręczników. W tym względzie wpływ józefinizmu na dzieje polskiej teologii moralnej jest najbardziej uchwytny. I tak rozporządzenie z dnia 20 I 1783 r. nakazywało profesorom trzymanie się surowo przepisanych podręczników. Plan nauczania teologii z 1804 r. przepisuje podręczniki dla każdego przedmiotu. Dekret zaś z 4 IV 1837 r. w dalszym

⁴ Por. G l e m m a, jw. s. 206.

⁵ Por. A. P e t r a n i. *Szkolnictwo teologiczne w Polsce*. PK 1964 nr 1-2 s. 176-184.

⁶ Por. J. D. S y n o w i e c. *Działalność duszpasterska franciszkanów galicyjskich (1772-1918)*. Lublin 1969 (mps Bibl. KUL).

ciągu podtrzymywał wymienione nakazy⁷. W dobieraniu podręczników występuje jednakowa sytuacja na uczelniach Krakowa, Lwowa, Warszawy i Wilna. „Dnia 14 III 1821 r. Rządowa Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego za ministra Stanisława Grabowskiego wydała plan nauczania dla seminariów duchownych na terenie Królestwa Polskiego. W planie tym były także przepisane podręczniki z czasów józefińskich⁸. Podręcznikami tymi były opracowania A. Reybergera, F. Pollaschka, A. J. Stapfa i innych. Podręcznik Reybergera był nakazany podczas germanizacji Wydziału Teologicznego Akademii Krakowskiej, gdy wykładowcami byli wymienieni Meisterle i Reismüller, oraz w uczelni wileńskiej, gdzie wykładowcą w latach 1808–1823 był ks. Jan Knaty Chodani (zm. 1823 r.)⁹. Ten ostatni przełożył dzieło Reybergera na język polski (*Etyka chrześcijańska czyli teologia moralna do użytku szkolnego zastosowana*)¹⁰.

Także podręcznik F. Pollaschka był nakazany jako obowiązujący we Lwowie dekretem Namiestnictwa z 25 XII 1808 r. Używany był on także częściowo w Wilnie przez ks. J. K. Chodaniego i ks. J. Skidełła; ks. P. Sosnowski opierał się wyraźnie na nim w latach 1823-1827¹¹. Podręcznik ten był opublikowany także na terenie polskim – wydano go w Wilnie w 1824 r.

Mniejszy zasięg oddziaływania miała *Teologia moralis* J. Stapfa. Podręcznik ten był nakazany jako obowiązujący na Akademii Krakowskiej w latach dwudziestych i trzydziestych XIX wieku.

Wymienione podręczniki były bez wątpienia pod względem doboru tematyki, założeń metodologicznych oraz argumentacji o wiele lepsze od powszechnie używanych w latach poprzednich opracowań kazuistycznych, typu *Medulla theologiae moralis* H. Busenbauma (zm. 1668 r.). Reprezentowały one poziom o wiele wyższy niż polski podręcznik misjonarski opracowany w oparciu o dzieła P. Colleta (zm. 1770 r.) przez ks. A. Pohla (zm. 1820 r.) i ks. A. Putiatyckiego (zm. 1862 r.), które weszły do powszechnego użytku w miejsce podręczników józefińskich.

Oceniając ogólnie teologię moralną okresu józefinizmu stwierdzić należy, że ten przejaw regalizmu w omawianej dziedzinie wiedzy przejawiał się w stopniu o wiele mniejszym niż w innych dziedzinach życia kościelnego i innych dyscyplinach kościelnych (choćby teologia pastoralna). Niemniej jednak w teologii moralnej tego okresu doszły do głosu pewne tendencje,

⁷ Por. F. Greniuk. *Teologia moralna w XIX wieku*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Pod red. M. Rechowicza. T. 3: *Wiek XIX i XX*. Cz. 1. Lublin 1976 s. 234-241.

⁸ Glemma, jw. s. 101.

⁹ Por. E. Szymański. *Obowiązki moralne chrześcijanina w ujęciu księdza Jana Kantego Chodaniego*. Lublin 1976 (mps Bibl. Seminarium Duchownego w Lublinie).

¹⁰ T. 1-3. Wilno 1821-1822; ponownie wydano w 1847 r.

Por. W. Wicher. *Teologia moralna na Wydziale Teologicznym Akademii Krakowskiej od końca XVIII wieku*. PS 1:1948 s. 124; Greniuk, jw. s. 236.

które w sumie nadają specyficzny kształt tejże teologii. Bez wątpienia należy do nich racjonalizm, charakterystyczny dla epoki oświecenia, krytycyzm w stosunku do nauczania magisterium Kościoła, naturalizm i legalizm pozytywistyczny. Teologia moralna okresu józefinizmu była w dalszym ciągu mało biblijna, niepozytywna, choć może mniej kazuistyczna niż w okresie poprzednim. Nic więc dziwnego, że napotykała ona na krytykę swych założeń i ustaleń. Krytyka ta została zainicjowana ze strony tzw. teologii romantycznej (*theologia cordis*), jak również ze strony zwolenników odnowy biblijnej.

JOSEPHINISM IN THE MORAL THEOLOGY

Summary

In his article the author discusses the influence of the Austrian emperor Joseph II's reforms on the history of the catholic moral theology. These reforms sprang up from the atmosphere and trends of the Enlightenment characterized by rationalism and critical judgement and they contributed to the naturalistic approach to moral questions.

In the first part of his discussion the author presented general assumptions of josephinism, which was one of the kinds of regalism, existing side by side with gallicanism and febronianism. The josephinistic reforms aimed at renovation of ecclesiastical studies, both at the university and the seminary levels. What was meant here was acquiring the proper formation of the clergy which was supposed to be the educator of citizens completely loyal to the absolute state. The aim was to be achieved by imposing the same handbooks, which – although were on a higher level – contributed to spreading the spirit of the assumptions of the etatistic reform.

In the second part of the paper the author presented the portraits of the outstanding theologians-moralists writing in the spirit of the josephinistic reform, the authors of commonly used handbooks on moral theology. Here belong the following: A. M. Oberrauch (zm. 1808), M. von Schenkl OSB (zm. 1816), J. A. Stapf (zm. 1844), B. Stattler TJ (zm. 1797), F. Pollaschek (zm. 1818), A. Reyberger (zm. 1818).

Next the author sketched the influence of the josephinistic reforms on the organization of teaching moral theology on the Polish territory and showed, that the mentioned theologians' works were not only used there as handbooks, but also some of them were translated into Polish, as eg. A. Reyberger's *An unambiguous appraisal of the moral theology in the period of josephinism* is impossible: undoubtedly it had some positive achievements, as eg. the higher level of handbooks, but at the same time it still remained too little biblical, separated from the Revelation, unpositive, too much naturalized and too strongly separated from the living magisterium of the Church. Hence it soon saw criticism on the part of the followers of the so called cordial theology (*theologia cordis*) and the biblical revival.